

GENETİĞİ DEĞİŞTİRİLMİŞ ORGANİZMALARA İLİŞKİN TARTIŞMALARIN TÜRK BASININDA ÇERÇEVELENMESİ

Seyhan Aksoy*

ÖZET

Son yıllarda genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) Türkiye’de önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Bu tartışmalarda hükümet, muhalefet, sivil toplum örgütleri ve tarım sektörü arasında fikir çatışmaları yaşanmış ve ilgili tarafların bakış açılarındaki farklılıklar doğrultusunda GDO, medyada çeşitli şekillerde çerçevelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın temel amacı genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin tartışmanın basında hangi çerçevelerle sunulduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada, farklı bakış açılarına sahip Sabah, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin internet sitelerindeki arşivlerinde yapılan tarama sonucunda doğrudan konu ile ilgili toplam 368 habere ulaşılmış ve 368 haber ilk olarak çerçeve analizine temel oluşturması bakımından niceliksel olarak çözümlenmiştir. Ardından da çalışmanın amaçları doğrultusunda, mevcut çalışmalardan da hareketle oluşturulan haber çerçeveleri derinlemesine analiz edilmiştir. Sonuçta GDO’ya ilişkin haberlerde çoğunlukla denetim, risk ve politika çatışması çerçevelerinin kullanıldığı ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Çerçeveleme, basın, GDO.

FRAMING THE DEBATES REGARDING TO GENETICALLY MODIFIED ORGANISMS IN THE TURKISH PRESS

ABSTRACT

In recent years, genetically modified organisms (GMO) have become an important discussion subject in Turkey. A clashing of ideas were seen between the government, the opposition, civil society organizations and the agricultural sector in these discussions, and GMO has been framed in different ways in the media according to the differences between the perspectives of the related parties. Accordingly, the basic purpose of the study is to reveal in which frames the discussions regarding genetically modified organisms were represented in the printed press. As a result of the survey of the archives in the internet sites of the newspapers Sabah, Hürriyet, Zaman and Cumhuriyet, who have different perspectives, a total of 368 news items directly related to the issue were found and these 368 items were first analyzed in terms of quantity in order to construct the base for the framing analysis. And later, pursuant to the purposes of the study, the news frames, established by setting off from existing studies, were analyzed in more depth. As a result, it is revealed that control, risk and policy conflict frames were used in the majority of the news items in regards to GMOs.

Keywords: Framing, press, GMO.

GİRİŞ

Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Her ne kadar genetiği değiştirilmiş tarım ürünlerinin Türkiye’ye girişi 1996 yılı olsa da konuyu gündeme taşıyan esas gelişme, 26 Ekim 2009 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve kamuoyunda tartışmalara neden olan "Gıda

ve Yem Amaçlı Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizmalar ve Ürünlerinin İthalatı, İşlenmesi, İhracatı, Kontrol ve Denetimine Dair Yönetmelik” olmuştur.

Yönetmelikle birlikte GDO’lu tarım ürünlerinin Türkiye’ye girişinin önündeki engellerin kaldırıldığı, GDO’lu ürünlerin girişine yasal olarak izin verildiği yönünde tartışmalar başlamıştır. Ancak konu yalnızca yasal düzlemde

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi

tartışılmamıştır. Konuyla ilgili olarak hükümet, muhalefet, tarım sektörü, sivil toplum örgütleri, tıp çevresi ve konuyla ilgili uzmanlar arasında fikir çatışmaları yaşanmıştır. Böylelikle söz konusu yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle birlikte yasal boyutta başlayan tartışmaya paralel olarak GDO'nun ekonomik, dini/ahlaki, bilimsel boyutu ve faydaları/ zararları da tartışılmaya başlanmıştır.

GDO üzerine yapılan tartışmalarda medya, farklı ve/veya benzer fikirlerin bulunduğu ve/veya çatıştığı bir alan haline gelmiştir. Bu doğrultuda GDO, konuyla ilgili tarafların bakış açılarındaki farklılıklar doğrultusunda haber metinlerinde çeşitli şekillerde çerçevelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı ilgili taraflar arasında, genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin süren tartışmanın, basında hangi çerçevelerle sunulduğunu ortaya koymaktır. Yabancı literatürde bu ve benzer konularla ilgili olarak yapılmış benzer çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışma, konunun Türk basınında hangi çerçevelerle ve nasıl sunulduğunu ortaya koymaya çalışması bakımından önemlidir.

Bu çalışma kapsamında ilk olarak medya araştırmalarında çerçevenin ve çerçevelemenin ne olduğu tanımlanacak ardından GDO'ların ya da biyoteknoloji ile ilgili haberlerin çerçevelenmesine yönelik yapılmış mevcut çalışmalara değinilecektir. Bu bilgiler ışığında, çalışmanın diğer bölümlerinde, genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin tartışmaların Türk basınında hangi çerçevelerle ve nasıl sunulduğu ortaya konulacaktır.

1. ÇERÇEVELEME TEORİSİ

Medya çıktılarından biri olarak haberlerde okuyucu anlatılanların gerçek olduğu yönünde ikna edilmeye çalışılır ve bu doğrultuda anlam yeniden üretilir, inşa edilir. Haber metinlerinde anlam, çeşitli şekillerde inşa edilir. Anlamın inşası sürecinde kullanılan yollardan biri de habere konu olan olay ya da olgunun belirli şekillerde çerçevelenmesidir.

Çerçeveleme teorisi başta sosyoloji, psikoloji ve iletişim olmak üzere çeşitli disiplinlerde yoğunlaşan bilgi birikiminden beslenmektedir ve bu nedenle disiplinler arası bir niteliğe sahiptir. İletişim alanında çerçeveleme analizini

medya araştırmalarına ilk uyarlayan araştırmacı Iyengar (1989) olmakla birlikte bu alanda çalışan pek çok araştırmacı için referans noktası olan isim Entman'dır. Entman'a (1993: 52) göre çerçeveleme 'seçme' ve 'öne çıkarma' işidir. Nitekim bir haber metninde seçilen ve öne çıkarılan bir çerçeve ile gerçekliğin belirli yönlerine dikkat çekilmekte, buna paralel olarak dikkat ya da ilgi gerçekliğin diğer yönlerinden uzaklaştırılmakta yani önemsizleştirilmektedir. Bu durum yalnızca haber metinleri için değil, tüm iletişim süreçleri için geçerlidir. Çünkü iletişim durağan bir süreç değil, çerçeve kurma ve çerçeve belirleme süreçlerini de kapsayan dinamik bir süreçtir (de Vreese 2005: 51).

Medya içeriğinde bulunan çerçeve/çerçeveler birtakım işlevleri yerine getirir. Çerçeveler: *Problem tanımlar* (bir nedensel kaynağın neyi, hangi maliyet ve yararlarla yaptığını, genellikle ortak kültürel değerler bağlamında ölçerek tanımlar), *nedenleri tanımlar* (problemi yaratan güçleri tespit eder), *ahlaki yargılarda bulunur* (nedensel kaynakları ve bunların etkilerini değerlendirir), *tedavi önerir* (problemlere tedaviler önerir, bunları haklı gösterir ve olası etkileri hakkında tahminde bulunur). Buradan hareketle çerçeveleme: "algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçip onları bir iletişim metninde daha önemli hale getirerek belli bir problem tanımını, neden sonuç yorumunu, ahlaki değerlendirmeyi ve/veya çözüm önerisini destekleyecek biçimde kullanmak" şeklinde tanımlanabilir (Entman 1993: 52).

Çerçeveleme sürecinin, iletici, metin, alıcı ve kültür olmak üzere dört bileşeni bulunmaktadır. İletici, ne söyleyeceğine karar verir ve bu doğrultuda bilinçli veya bilinçsiz çerçeveleme yargılarında bulunur. Metin; anahtar kelimelerle, basmakalıp imajlarla konuyu destekleyen veri veya yargı kümeleri sunan çerçeveler içerir. Alıcının düşünmesini ve kararını yönlendiren çerçeveler, metindeki çerçeveleri ve ileticinin çerçevelemedeki niyetini yansıtabilir de yansıtmayabilir de. Kültür ise, yaygın olarak kullanılan çerçeveler stoğu olarak tanımlanabilir (Entman 1993: 52-53). Bu bileşenler, farklı aşamalardan oluşan (çerçeve kurma, çerçeve belirleme, çerçevelemenin bireysel ve toplumsal düzeydeki sonuçları) çerçeveleme sürecinin ayrılmaz parçalarıdır (de Vreese 2005: 51).

Çerçeveler, iletişime konu olan bir şey hakkında bazı bilgi parçalarının altını çizerek bu parçaların belirginleşmesini sağlamaktadır. Böylelikle belirgin hale gelen bilgi parçası, okuyucular için daha dikkat çekici, anlamlı veya hatırlanabilir olmaktadır. Belirginlikteki bir artış, alıcıların bilgiyi anlama ve hafızaya alma olasılıklarını doğru orantılı olarak artıracaktır (Entman 1993: 53). Ancak metinde bir bilgi parçasının belirgin hale getirilmesi, okuyucunun o bilgi parçasını algıladığı ve/veya anladığı anlamına gelmez. Çünkü bir bilgi parçasının anlaşılabilir olması için grubun ya da toplumun ortak hafızasına gönderme yapması gerekmektedir. Nitekim “çerçeveler, kültürün merkezi bir parçasıdır” (Goffman 1981: 63’ten aktaran Van Gorp 2007: 62). Bu bağlamda çerçeveler, okuyucunun mevcut bireysel şemalarına hitap etmeli ve bunlarla ilişkili kategoriler, klişeler, basmakalıp imajlarla çağrışımlar uyandırmalıdır. Bu nedenle, araştırmacıların metinde gördükleri çerçeveler, okuyucunun düşüncesinde bir etki oluşturacağına garantisini vermez (Entman 1993: 54). Ancak yine de olayların ya da olguların belirli şekillerde çerçevelenmesi, medyanın kamuoyunu şekillendirdiği etkili yollardan biridir (de Vreese 2005: 51). Nitekim iletişim alanında çerçeve analizinin, çerçevelenmenin konu edildiği çok sayıda çalışma bulunmaktadır.

Bu çalışmaların bir kısmında çerçevelerin okuyucu üzerindeki etkisine odaklanılmakta (Zhou ve Moy 2007; Scheufele 1999) ve bu doğrultuda bazı çalışmalarda da medya içeriklerinin bireyler üzerindeki etkisi konusunda çerçeveleme (framing), gündem kurma (agenda setting), önceleme (priming) arasındaki benzerliklere/farklılıklara değinilmektedir (Scheufele ve Tewksbury 2007; Weaver 2007). Çalışmaların bir kısmı ise içeriğe (haberdeki çerçevelere) odaklanmaktadır. GDO’ların basında ne tür çerçevelerle sunulduğunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma da içeriğe yani haber çerçevelerine yöneliktir.

Literatürde GDO’ların veya biyoteknolojinin medyada hangi çerçevelerle sunulduğuna ilişkin olarak yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan biri Marks vd. (2007) tarafından yapılan “Mass media framing of biotechnology news” isimli çalışmadır. Araştırmacılar London Times, the Sunday Times ve

Washington Post gazetelerinin veritabanlarında köşe yazılarını taramışlardır. Çalışmanın örneklemini oluşturan köşe yazılarını, risk çerçevesi ve fayda çerçevesi doğrultusunda analiz etmişlerdir. Sonuçta biyoteknolojinin tarımda kullanılmasının, tıpta kullanılmasına oranla daha sık risk çerçevesinde sunulduğunu ortaya koymuşlardır. Buradan hareketle biyoteknolojinin tıpta kullanılmasının daha ılımlı karşılandığını söylemek mümkündür. Nitekim Conrad (2001), tıp alanındaki uzmanların bu tarz araştırmaların tehlikelerine işaret etmelerine rağmen 1980’lerde Amerikan gazetelerinde hakim olan “genetik iyimserlik” çerçevesinin, devam ettiğini bulgulamıştır.

Konuyla ilgili olarak yapılmış bir başka çalışma Listerman’ın (2010) “Framing of science issues in opinion-leading news: international comparison of biotechnology issue coverage” başlıklı çalışmasıdır. Çalışmada 2000 ile 2002 yılları arasında, Almanya, İngiltere ve ABD’de yayımlanan toplam 6 gazetede biyoteknoloji ile ilgili haberler taranmış ve bu haberlerin nasıl çerçevelendiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazar, biyoteknoloji ile ilgili haberlerdeki çerçeveleri çatışma çerçevesi ve ‘yapısal’ çerçeveler olarak gruplandırmıştır. Çatışma çerçevesi; konuyla ilgili bilimsel, politik ve ekonomik tartışmaları içermektedir. Yapısal çerçeve ise; fayda, risk, denetim, başa çıkma ve ahlak çerçevelerinden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda, biyoteknoloji ile ilgili haberlerde örnekleme dahil edilen üç ülkede de fayda ve denetim çerçevesinin en sık kullanılan çerçeve olduğu ortaya konulmuştur. Ancak bununla birlikte, ülkeler arasında farklılıklar olduğuna da dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmada haberlerde kullanılan kaynağa ilişkin olarak da analiz yapılmış ve üç ülkede de sıklıkla politikacıların kaynak olarak gösterildiği tespit edilmiştir.

Genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin olarak yapılmış olan bir başka çalışma ise, 2003 senesinin ilk yarısı boyunca süren genetiği değiştirilmiş gıda tartışmalarıyla ilgili İngiliz basın içeriği, uzman ve uzman olmayanların bu içeriğe olan tepkilerini inceleyen bir yıllık bir projenin bulgularının raporlandığı bir makaledir. Analiz için iki GDO yanlısı, iki de GDO karşıtı gazete seçilmiş ve söz konusu süre boyunca GDO ile ilgili tüm yazılar, bir veri tabanına kaydedilmiş. Daha sonra dilbilimsel analiz ve söylem analizi yapılmıştır. Ardından konuy-

la ilgili uzmanlarla yapılan röportaj, seçilen gazete metni ve diğer GDO materyallerine tepki veren kamu üyelerinin oluşturduğu 12 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Hem basın hem de kamu tepkilerinde, GDO konusu dönemin politik olaylarıyla, yani Irak'ın işgaliyle bağdaştırılmıştır. Uzmanlar dışında, ulusal tartışmalarla ilgili farkındalığın az olduğu tespit edilmiştir. GDO yanlısı medya içeriklerinin hem gazeteler hem de uzmanlar tarafından öncelikle bilimsel olarak nitelendirilmesi, GDO karşıtı basın ve kampanyacılar ile odak grubunun katılımcıları tarafından reddedilmiş ve söz konusu şirketlerin güvenilirliğini kabul etmemişlerdir. Ayrıca, hem Amerikan hem de İngiliz GDO politikasını doğrudan Irak'ın işgaline bağlamış ve GDO yanlısı argümanların güvenilirliğini reddetmişlerdir (Cook ve ark. 2006).

Yukarıda değinilen çalışmada da görüldüğü gibi GDO, konuya ilişkin farklı bakış açlarına sahip taraflar arasında mücadele yaşanmasına neden olmuştur. Konuyla ilgili olarak İngiltere'de yapılmış bir başka çalışmada genetiği değiştirilmiş ürünlere yönelik olarak; bilimadamları, hükümet, toplum, biyoteknoloji firmaları arasında ideolojik farklılıklar olduğunu ortaya koyabilmek için 6 gazetede yer alan haberler taranmış ve konuyla ilgili haberler, söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur. Sonuçta, GDO'lu ürün üretiminin tartışmaya açık bir alan olduğu ve bu doğrultuda medyanın tarafların karşılaştığı, adeta bir savaş alanı haline geldiği vurgulanmıştır (Augoustinos ve ark. 2010).

Yukarıda değinilen mevcut çalışmalar ışığında bu çalışmada, GDO'lara ilişkin haberlerin Türk basınında ne tür çerçevelerle sunulduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda çalışmada çerçeve analizi yöntemi kullanılacaktır.

2. YÖNTEM

Literatürde haber metinlerinin çerçevelenmesine yönelik olarak yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır (Edy ve Meirick 2007; Simon ve Xenos 2000; Entman ve Rojecki 1993, Entman 1991). Haberlerdeki çerçeveler üzerine yapılan daha önceki çalışmalarda, haber metinlerinde çerçevelerin nasıl tanımlanacağı, nasıl belirleneceği konusunda tam anlamıyla bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, temel

olarak çerçevelerin konuya özgü/tematik çerçeveler ve genel çerçeveler olmak üzere iki şekilde oluşturulduğu söylenebilir (de Vreese 2005: 54).

Tematik çerçeveler kadın hareketleri, işgücü tartışmaları vb. gibi konuya özgü çerçevelerdir. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar çerçevelerin spesifik dilsel ve görsel unsurlar ya da 'çerçeveleme araçları' olduğu konusunda hemfikirlerdir. Tematik çerçevelerin spesifikliği veya konuya özgü oluşuna karşılık, genel çerçeveler daha kapsayıcıdır. Genel çerçeveler üzerine yapılan bir grup çalışma siyasetin, seçim kampanyalarının içeriği üzerine odaklanmıştır. Diğer bir grup ise, gazeteciliğin gelenekleri içinde yapılan genel haber çerçevelerine yöneliktir. Bu gruptaki çalışmalar, haber çerçevelerini, gazetecilik değerleri, normları gibi daha genel haber içeriği özellikleri ile ilişkilendirmektedir (de Vreese 2005: 55). Bu doğrultuda Neuman vd. (1992'den aktaran de Vreese 2005: 55) tarafından yapılan çalışma önemlidir. Çalışmada araştırmacılar, haber mediasındaki çerçeveler ile katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan çerçeveleri karşılaştırmışlardır. Sonuçta medya ve katılımcılar tarafından en yaygın olarak kullanılan çerçevelerin; insani etki, güçsüzlük, ekonomi, ahlaki değerler ve çatışma olduğunu tespit etmişlerdir.

Genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin tartışmaların basında nasıl ve hangi çerçevelerle sunulduğunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, literatürde varolan çerçevelerden hareketle çerçeveler oluşturulmuştur. Bu doğrultuda bu çalışmada, Neuman vd. (1992) tarafından yapılan çalışmadan hareketle dini/ahlaki çerçeve, ekonomik sonuçlar çerçevesi ve politika çatışması çerçevesi olmak üzere üç genel çerçeve kullanılmıştır. Bunun dışında literatürde konuyla doğrudan ilgili ya da benzer konularla ilgili çalışmalardan hareketle spesifik çerçeveler oluşturulmuştur. Listerman (2010), Schütz ve Wiedamann (2008), Bickerstaff vd. (2008) ve Marks vd.'nin (2007) çalışmalarından hareketle fayda çerçevesi ve risk çerçevesi; Listerman'ın (2010) çalışmasından hareketle denetim çerçevesi; Monica'nın (2005) çalışmasından hareketle protesto çerçevesi oluşturulmuştur. Ayrıca bu çerçevelere bilimsel gelişme çerçevesi eklenmiştir. Çalışma doğrultusunda

oluşturulan çerçevelerin kapsamına ilişkin tanımlama şu şekildedir:

1. Fayda çerçevesi: GDO'ların ekonomik ve/veya toplumsal faydasını ön plana çıkaran çerçeve.

2. Risk çerçevesi: GDO'ların gıda güvenliğini tehdit ettiği, çevreyi ve insan sağlığını olumsuz etkilediği vb. yönündeki konuları ön plana çıkaran çerçeve.

3. Denetim çerçevesi: Genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin olarak yapılmış yasal düzenlemeleri ve bu ürünlerin kontrolüne ilişkin düzenlemeleri içeren çerçevedir.

4. Bilimsel gelişme: GDO ile ilgili bilimsel buluşların ve gelişmelerin aktarıldığı çerçevedir.

5. Protesto çerçevesi: GDO'ların olumsuz etkilerini ve risklerini önplana çıkararak bu süreci protesto eden gösterileri, eylemleri ve toplantıları kapsayan çerçevedir.

6. Dini / Ahlaki çerçeve: GDO'nun islama aykırı olduğunu öne süren veya insanların kandırıldığını savunan çerçevedir.

7. Ekonomik sonuçlar çerçevesi: GDO'lu ürün üretiminin başta tarım sektörü olmak üzere diğer sektörler üzerindeki mali açıdan olumsuz etkilerini, ekonomik sonuçlarını ortaya çıkaran çerçevedir.

8. Politika çatışması çerçevesi: GDO'lar konusunda ilgili tarafların (hükümet, muhalefet, uzmanlar, sivil toplum örgütleri) görüş ayrılıklarını içeren çerçevedir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda, farklı ideolojileri temsilen anaakım medyadan Sabah ve Hürriyet gazeteleri, muhafazakar kanadı temsilen Zaman gazetesi ve merkez solu temsilen Cumhuriyet gazetesinin internet sitelerindeki arşivleri taranmıştır. Tarama, 'genetiği değiştirilmiş' ve 'GDO' anahtar kelimeleri ile yapılmıştır. Tarama sonucunda çıkan haberlerin tarih aralığı 15.05.2004-18.03.2010'dur. Başlangıç tarihi tüm gazetelere göre farklılık göstermekle birlikte bitiş tarihi tüm gazeteler için ortaktır. 18.03.2010 GDO yasasının meclisten geçtiğine dair haberlerin yayımlandığı tarihtir. Nitekim GDO ile ilgili tartışmalar, Ekim ayı sonunda yürürlüğe giren, GDO'lu ürünlerin kontrolü ve denetimine dair yönetme-

lik ile birlikte güncellik kazanmıştır. Bir kitle iletişim aracı olarak medya da buna aracılık etmiştir. Bu nedenle, GDO yasasının meclisten geçtiği tarih, çalışmanın örnekleme için bitiş tarihi olarak alınmıştır.

Bu çalışmada, genetiği değiştirilmiş organizmalara ilişkin haberlerin hangi çerçevelerle sunulduğunu ortaya koymak amacıyla, çerçeve analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın yöntemi iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada çerçevelerin derinlemesine çözümlenmesine temel oluşturması için çalışmanın örneklemini oluşturan 368 haber; gazete, haberde kullanılan kaynak ve haberde kullanılan çerçeve bazında niceliksel olarak çözümlenmiştir. Niceliksel analiz için SPSS 15 paket programı kullanılmıştır. İkinci aşamada ise GDO'larla ilgili haberlerde kullanılan çerçeveler derinlemesine çözümlenmiştir.

3. BULGULAR

Bu çalışmanın evrenini oluşturan farklı bakış açılarına sahip Sabah, Hürriyet, Zaman ve Cumhuriyet gazetelerinin internet sitelerindeki arşivlerinde 'genetiği değiştirilmiş' anahtar kelimesi ile yapılan tarama sonucunda doğrudan konu ile ilgili toplam 368 habere ulaşılmıştır. Aşağıdaki tabloda çalışmanın örneklemini oluşturan genetiği değiştirilmiş organizmalarla ilgili 368 haberin gazetelere göre sayı olarak dağılımı yer almaktadır.

Tablo 1. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara İlişkin Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

GAZETE	SIKLIK	YÜZDE
Hürriyet	125	34,0
Sabah	58	15,8
Cumhuriyet	73	19,8
Zaman	112	30,4
Toplam	368	100,0

Yapılan tarama sonucunda, içinde 'genetiği değiştirilmiş' sözcüğü ve GDO kısaltması geçen, konuyla doğrudan ilgili toplam 368 habere ulaşılmıştır. Bu haberlerin 58'i Sabah gazetesinde, 125'i Hürriyet gazetesinde, 73'ü

Cumhuriyet gazetesinde ve 112'si Zaman gazetesinde yer almaktadır.

Tablo 2. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara İlişkin Haberlerde Kaynak Kullanımı

KAYNAK	SIKLIK	YÜZDE
Uzmanlar	148	40,2
Politik çevre	98	26,6
Kaynak Kullanılmamış	84	22,8
Sivil Toplum Örgütü	38	10,3
Toplam	368	100,0

Haberlerde inandırıcılığı sağlamak ve haberde aktarılan görüşü desteklemek amacıyla çeşitli haber kaynaklarına başvurulur ve bu kaynaklar referans olarak gösterilir (Dağtaş 2006: 155). Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi GDO'larla ilgili haberler aktarılırken sıklıkla uzmanlar kaynak gösterilmiştir. Kuşkusuz bunun nedeni, GDO'nun bilimsel bir konu olmasıdır. GDO'lara ilişkin haberlerde en sık kullanılan ikinci kaynak politik çevredir. Bilimsel bir konuda politik çevrenin bu sıklıkta kaynak olarak gösterilmesinin nedeni, 26 Ekim

2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ve kamuoyunda tartışılmasına neden olan GDO'lu ürünlerin kontrolüne ve denetimine dair yönetmeliktir. Aslında ülkemizde de yıllardır piyasada bulunan GDO'lu ürünler (ilk genetiği değiştirilmiş ürün olan, uzun raf ömrüne sahip Flavr Savr domatesi 1996 yılında raflarda yerini almıştır) bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda medya; hükümet, muhalefet, sivil toplum örgütleri ve tarım sektörü arasında yaşanan mücadelenin alanı haline gelmiştir.

Yukarıda da değinildiği gibi GDO'lara ilişkin haberlerde uzmanların, başta Tarım Bakanı olmak üzere politik çevreden kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin açıklamalarına, görüşlerine yer verilmekte ve haberde referans olarak gösterilmektedir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda örnekleme dahil edilen ve farklı bakış açılarına sahip dört gazetede kaynak kullanımı açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. GDO'lara ilişkin haberlerde kullanılan kaynakların gazetelere göre dağılımı sayı olarak aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 3. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara İlişkin Haberlerde Kullanılan Kaynakların Gazetelere Göre Dağılımı

GAZETE	KAYNAK				Toplam
	Uzmanlar	Politik Çevre	Kaynak Kullanılmamış	Sivil Toplum Örgütleri	
Hürriyet	61	25	30	9	125
Sabah	13	17	21	7	58
Cumhuriyet	19	29	13	12	73
Zaman	55	27	20	10	112
Toplam	148	98	84	38	368

Tablo 3'te görüldüğü gibi muhafazakar kanadı temsilen seçilen Zaman gazetesi (55 haberde) ile anaakım medyayı temsilen seçilen Hürriyet gazetesinde sıklıkla (61 haberde) uzmanların görüşlerine yer verilmiştir. Merkez solu temsilen seçilen Cumhuriyet gazetesinde ise sıklıkla (29 haberde) politik çevre referans olarak gösterilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde

yer alan haberlerde gazetenin bakış açısıyla örtüşecek şekilde CHP'li milletvekillerinin açıklamalarına, eleştirilerine yer verilmiştir. Zaman gazetesinde ise politik çevrenin referans olarak gösterildiği haberlerde çoğunlukla hükümetin söylemlerine yer verildiği görülmüştür. Bu doğrultuda, gazetelerin habere konu olan olay ya da olguları aktarırken kullandıkları

kaynakların, tıpkı kullanılan dil ve seçilen kelimelerde de olduğu gibi, gazetenin bakış açısına paralel olarak değişiklik gösterdiğini söylemek mümkündür.

GDO'lara ilişkin haberlerin gazetelerde nasıl çerçvelendiğini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma kapsamında, çalışmanın örneklemini oluşturan GDO'larla ilgili toplam 368 haber, haberin başlığı ve spotu temel alınarak haberdeki başat çerçeveye göre kodlanmıştır. Haberlerdeki çerçevelere ilişkin bulgular Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara İlişkin Haberlerde Kullanılan Çerçeveler

ÇERÇEVELER	SIKLIK	YÜZDE
Risk	72	19,6
Fayda	14	3,8
Protesto	36	9,8
Ekonomik Sonuç	45	12,2
Etik Ahlak	6	1,6
Bilimsel Gelişme	16	4,3
Politika Çatışması	45	12,2
Denetim	134	36,4
Toplam	368	100,0

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 368 haberin 134'ünde denetim çerçevesi kullanılmıştır. En sık kullanılan çerçevenin denetim çerçevesi olması, Listerman'ın (2010) çalışmasının bulgularıyla örtüşmektedir. Nitekim yazar çalışmasında biyoteknoloji ile ilgili haberlerde en sık kullanılan çerçevelerin denetim ve fayda olduğunu bulgulamıştır.

Denetim çerçevesinin en sık kullanılan çerçeve olmasının nedeni, GDO'ların denetim ve kontrolüne dair yönetmeliğin Resmi Gazetede yer alması ve GDO yasasının mecliste görüşülmesi süreci ile birlikte GDO gibi sağlık, ekoloji, tarım, ekonomi üzerinde önemli sonuçları ve etkileri bulunan bilimsel bir konunun, yasal düzlemde tartışılmaya başlanmasıdır. Bu bağ-

lamda medyada GDO'larla ilgili haberlerde çoğunlukla yasal düzenlemeler, GDO'lu ürünlerin ülkeye girişinin denetlenmesi, ürünlerin laboratuvarında incelenmesi vb. gibi içeriklerle, denetim ve düzenlemeye yönelik çerçeve oluşturulmuştur. Listerman'ın (2010) çalışmasından farklı olarak haberlerde sıklıkla kullanılan ikinci çerçevenin risk çerçevesi olduğu bulunmuştur. Oysa Listerman'ın (2010) çalışmasında denetim ile birlikte fayda çerçevesi en sık kullanılan çerçeve olarak tespit edilmiştir. Bu farklılığın temel nedeni, Türkiye'nin üretici konumunda değil, GDO'lu ürünleri ithal eden bir ülke olması ile açıklanabilir. Kuşkusuz üretici konumunda olsaydı, üretici firmalar tarafından yürütülecek faaliyetler ve baskılar nedeniyle risk çerçevesi değil, fayda çerçevesi önplana çıkarılacaktı.

GDO'lu tarım ürünlerinin dünya ticaretine girmesiyle birlikte GDO'lu ürünlerin insan sağlığını olumsuz yönde etkilediği, tarımsal verimi düşürdüğü, çevreyi olumsuz yönde etkilediği vb. gibi riskleri artan biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Buna karşılık, genetik transferin tarım dışındaki alanlarda ve özellikle de tıp alanında uygulanması olumlanmaktadır. Nitekim bu çalışma kapsamında GDO'lu ürün üretimi ile ilgili haberlerde risk çerçevesi sıklıkla kullanılırken, çoğunlukla tarım dışı alanlarla ilgili genetik transferi haberleri bilimsel gelişme çerçevesinde verilmektedir. Bu bulgu, biyoteknolojinin tarımda kullanılmasının, tıpta kullanılmasına oranla daha sık risk çerçevesinde sunulduğunu ortaya koyan ve Marks vd. (2007) tarafından yapılan çalışmanın bulgularıyla örtüşmektedir.

Sıklıkla kullanılan diğer çerçeveler ise GDO'ların ekonomik anlamdaki olumlu ve olumsuz sonuçlarının yer aldığı ekonomik sonuçlar çerçevesi, GDO'lara ilişkin farklı bakış açılarına yer verilen politika çatışması çerçevesi ve GDO'lu ürünlerin olumsuz etkilerini ortaya koyan, GDO'lara yönelik eylemlerin sunulduğu protesto çerçevesidir. Çerçevelerin örnekleme dahil edilen ve farklı bakış açılarını temsilen seçilen gazetelere göre dağılımı farklılık göstermektedir. Çerçevelerin gazetelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 5. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalara İlişkin Haberlerde Kullanılan Çerçevelerin Gazetelere Göre Dağılımı

GAZETE	ÇERÇEVELER								Toplam
	Risk	Fayda	Protesto	Ekonomik Sonuç	Dini/Ahlaki	Bilimsel Gelişme	Politika Çatışması	Denetim	
Hürriyet	32	6	17	16	4	7	11	32	125
Sabah	6	2	3	2	1	0	10	34	58
Cumhuriyet	18	1	7	2	1	2	20	22	73
Zaman	16	5	9	25	0	7	4	46	112
Toplam	72	14	36	45	6	16	45	134	368

Tablo 5'te de gösterildiği gibi, tüm gazetelerde en sık kullanılan çerçeve denetim çerçevesidir. Hürriyet gazetesinde denetim çerçevesi dışında, en sık kullanılan ikinci çerçeve risk çerçevesidir. Zaman gazetesinde ise denetim çerçevesinden sonra en sık kullanılan çerçeve ekonomik sonuçlar çerçevesi iken Cumhuriyet ve Sabah gazetelerinde en sık kullanılan ikinci çerçeve politika çatışması çerçevesidir.

Haber Çerçevelerinin Çözümlemesine İlişkin Bulgular

1. Fayda Çerçevesi

GDO'ların ekonomik ve/veya toplumsal faydasını ön plana çıkaran, GDO'yu olumlayan çerçevedir. Niceliksel analizle de ortaya konulduğu gibi fayda çerçevesi dini/ahlaki çerçeveden sonra GDO'lara ilişkin haberlerde en az kullanılan çerçevedir. Örnekleme dahil edilen 368 haberin yalnızca 14'ünde fayda çerçevesi başat konumdadır. Fayda çerçevesinin kullanıldığı haberlerde, sıklıkla GDO'ların tarımsal verimliliği artırdığı ve bu nedenle ilerleyen zamanlarda ortaya çıkacağı öngörülen küresel açlığa çare olacağı vurgulanmaktadır.

“Genetiğiyle oynanmış gıdalar zararlı değil”

“Illinois Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Bruce Chassy, düşünülenin aksine genetiğiyle oynanmış gıdaların insan sağlığına zararlı olmadığını söyledi. ...Chassy, özellikle gıdalarda

gerçekleştirilen genetik değişikliğin insanların yararına yapıldığını ve giderek kalabalıklaşan dünyanın gıda ihtiyacının karşılanması için şart olduğunu kaydetti” (Hürriyet 12.09.2005).

GDO'ların artan nüfusun ihtiyacını karşılayabilmek için çare olduğu Hürriyet gazetesinde yayımlanan “Nüfus hızlı artıyor GDO'lar kaçınılmaz” başlıklı haberde de şu şekilde aktarılmaktadır: “TBMM Tarım, Orman ve Köyleri Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Vahit Kirişçi, biyoteknolojiyle üretilen genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO) zararlı olduğu konusunda bilimsel bir kanıt bulunmadığını söyleyerek, “Var olan tarım alanları artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamaya yetmeyecek, üretim artışının yolu teknolojiye geçiyor” diye konuştu” (Hürriyet 06.12.2004).

GDO'nun tarımsal verimlilik üzerindeki etkisinin aktarıldığı haberlerde fayda çerçevesi kullanılmaktadır. Hürriyet gazetesinin (23.09.2005) “Transgenik tarım ürünleri dünyada rekabet şansımızı artırabilir” başlıklı haberinde de uzman görüşlerine yer verilerek GDO'lar olumlanmakta ve GDO'lu ürün üretimi, artan nüfusun açlık sorunu için çözüm olarak sunulmakta ve çevre üzerinde olumsuz etkisinin saptanmadığı belirtilmektedir.

2. Risk Çerçevesi

GDO'lu ürünlerin uzun vadede çeşitli açılardan zararları olacağı yönünde oldukça yaygın bir

eğilim bulunmaktadır. GDO'lu ürünlerin taşıdığı riskleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

a. İnsan sağlığı için henüz bilinmeyen ve ileri bir zaman diliminde ortaya çıkabilecek çok önemli sağlık sorunlarına neden olabilme olasılığı

b. Besinlere karşı alerjisi olan insanlarda farklı fakat saptanamayan, alerjisi olmayan insanlarda ise yeni alerjik sorunların çıkabilme riski

c. Ekolojik dengeleri bozabilme olasılığı

d. Transgenik tohumu ekmek istemeyen ya da bunu ekonomik nedenler ile sağlayamayan küçük tarım işletmelerinin bu durumdan zarar görebilme olasılığı (Tiryaki ve Acar 2005: 125).

Yukarıdaki bilgiler ışığında risk çerçevesi; GDO'ların gıda güvenliğini tehdit ettiği, çevreyi ve insan sağlığını olumsuz etkilediği gibi konuların başat olduğu çerçevedir. GDO'lu ürünler, özellikle insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle tüm kamuoyunu ilgilendirmektedir. Bu nedenle GDO yasasının gündeme gelmesi ile birlikte, medyada sıklıkla GDO'lu ürünlerin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri haber yapılmıştır. Nitekim çalışmanın örneklemini oluşturan 368 haberin 72'sinde risk çerçevesi kullanılmıştır. Risk çerçevesi örnekleme dahil edilen 4 gazetede de benzer şekilde kullanılmıştır. Risk çerçevesinin kullanıldığı haberlerden bazıları şunlardır:

“Erkekler GDO tehlikesi altında”

“GDO'lu gıdaların spermilere zarar vererek üreme fonksiyonlarını yavaşlattığı ortaya çıktı. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr. Oğuz Özdemir, “GDO'lu gıdalar spermilere zarar vererek üreme fonksiyonlarını yavaşlatıyor. GDO'lu gıdaların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin nüfuslarını kontrol altına almak amacıyla geliştirildiğini düşünüyorum” dedi” (Hürriyet-19.11.2009). Benzer bir haber yine Hürriyet gazetesinin 23 Ekim 2009 tarihli haberinde bir başka uzmanın (İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğretim üyesi Prof.Dr. Kenan Demirkol) görüşleri referans gösterilerek “İşte kısırlığın nedeni” başlığıyla verilmiştir. Hürriyet gazetesinin bir başka haberinde ise

GDO'nun kansere neden olduğu bilgisi uzman görüşüne başvurularak verilmektedir:

“Beyin kanseri vakaları artıyor”

Günümüzde toplumda beyin kanseri görülme oranlarının her yıl giderek arttığını söyleyen Prof. Dr. Haluk Deda, "American Cancer Society'nin istatistiklerine göre her yıl ABD'de 20 bin beyin kanseri vakası bildirilmekte, Bunu Türkiye'ye uyarlırsak yılda yaklaşık 7 bin vaka demektir" dedi. Prof. Dr. Haluk Deda, "Gerek genetik yapısı değiştirilmiş gıdalar ve gerekse çeşitli kimyasal maddelerle büyümeleri kontrol edilen gıdalar aynı şekilde beyin tümörü geliştirme riski taşımakta... diye konuştu” (Hürriyet-01.04.2008). GDO'lara ilişkin haberlerin bir kısmı da bebek mamalarının genetiğinin değiştirilmiş olduğu ve bunun çocukların sağlığını tehdit ettiği yönündedir.

“Bebeklerinizi GDO'lu mamalarla zehirlenmeyin”

Tüm Eczacı İşverenler Sendikası Genel Başkanı Nurten Saydan, 1 Mart'a kadar yapılacak ithalatta GDO'lu bebek mamaları, devam mamaları, bebek ve küçük çocuk ek besinleriyle ilgili herhangi bir yasaklama uygulanmamasıyla ilgili olarak uyarılarda bulundu. ...Eczacılar olarak, ... mamaların GDO'lu olarak satılmasının derhal engellenmesini, üretim izninin Sağlık Bakanlığı'na devredilmesini ... istiyoruz" diye konuştu (Cumhuriyet-23.01.2010). Cumhuriyet gazetesinin dikkat çekici bir başka haberinde ise GDO'nun atom bombası gibi tehlikeli olduğu şöyle aktarılmaktadır:

“GDO atom bombası kadar tehlikeli”

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Tayfun Özkaya, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalı ürünleri (GDO) "bilim" diye kutsamaya çalışmanın, atom bombasını üretip kullanılmasını savunmaktan farklı olmadığını söyledi (Cumhuriyet- 05.11.2009).

Yukarıda risk çerçevesine örnek olarak seçilen haberlerde de görüldüğü gibi, GDO'lu ürünlerin zararlarına yönelik haberlerde sıklıkla GDO'nun insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri vurgulanmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi GDO'lu ürünler yalnızca insan sağlığını değil, tarım sektörünü ve çevreyi de tehdit etmektedir. GDO'ların çevreye ve tarım

sektörüne yönelik etkilerinin önplana çıkarıldığı haberler de bulunmaktadır. Ancak bu haberlerdeki başat çerçeve risk değildir, çoğunlukla çevreye yönelik etkilerine protesto çerçevesi içinde değinilirken, tarım sektörü üzerindeki etkilerine ekonomik sonuçlar çerçevesi içinde değinilmektedir. Yalnızca Zaman gazetesinin “Yerli meyve sebze tohumları tehlike altında” başlıklı haberinde tarım sektörü üzerindeki olumsuz etkisi başat olarak risk çerçevesi ile sunulmaktadır.

3. Denetim Çerçevesi

Denetim çerçevesi, GDO’lu ürünlerin üretimine ilişkin olarak yapılmış yasal düzenlemeleri ve bu ürünlerin kontrolünü içeren çerçevedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan 368 haberin 134’ünde denetim çerçevesi kullanılmıştır. Denetim çerçevesi örnekleme dahil edilen dört gazetede de en sık kullanılan çerçevedir. Bunun nedeni, GDO’lu ürünlerin denetimi ve kontrolüne dair yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ve buna paralel olarak GDO’lu ürünlerin denetim sorununun güncel hale gelmesidir. Nitekim bu yönetmelikle birlikte GDO’lu ürünlerin denetimine ve kontrolüne ilişkin haberler medyada sıklıkla yer almaya başlamıştır.

“GDO’ya hapis geliyor”

GDO ve ürünlerini, ithal izninde belirlenen amaç ve alan dışında kullanan, satan, bu özelliğini bilerek satın alan kişiler de 4 yıldan 9 yıla kadar hapis cezasına çarptırılacak. TBMM Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ve ürünlerine ilişkin düzenlemeleri içeren Biyogüvenlik Kanunu Tasarısını kabul etti (Sabah- 12.02.2010).

“Yönetmelik değişti 'GDO içermez' etiketine izin çıktı”

Tarım Bakanlığı, GDO yönetmeliğini 25 gün aradan sonra yeniden değiştirdi. Yeni yönetmelikle içeriğinde GDO bulunmayan ürünlerin etiketine, ürünün GDO’suz olduğunun yazılması hükmü serbest bırakıldı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın dün Resmi Gazete’de yayımlanan yeni yönetmeliğinde, bir önceki düzenlemede var olan "GDO’suz ürünlerin etiketinde ürünün GDO’suz olduğuna dair ifadeler bulunamaz." ifadesi çıkarıldı (Zaman- 21.11.2009)

“Taslak Başbakanlık’ta, genetiği değiştirilmiş ürüne denetim geliyor”

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, tepki çeken genetiği değiştirilmiş ürünlerle (GDO) ilgili yasal boşluğu ortadan kaldırmak için harekete geçti. Bu konuda hazırlanan yasa taslağı Başbakanlık’a sunuldu (Zaman- 13.06.2009).

4. Bilimsel Gelişme

Canlıların, organizmaların ya da ürünlerin genetiği değiştirilerek dönüştürülmektedir. Transgenik değişim, tıpta ve tarımda kullanılmaktadır. Ancak tarım sektöründe daha büyük kazanç sağladığı için bu alanda daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Tıpta yüzde 63 yatırımla yüzde 35 kazanç sağlanırken, tarımda yüzde 31 yatırıma yüzde 71 kazanç elde edilmektedir (Zaman gazetesi- 24.01.2009). Bu alandaki rantın büyüklüğü, tarımsal ürünlerin genetiğinin değiştirilmesine sebep olmaktadır. Bu yaygın kullanıma paralel olarak risk çerçevesinde de açıklandığı gibi olumsuz etkileri, zararları sıklıkla medyada yer bulmaktadır.

GDO’lu tarım ürünlerine yönelik haberlerdeki olumsuz çerçeveye rağmen bir canlının genetiğinin modifiye edilmesine yönelik bilimsel içerikli haberler ve genetik değişiminin tıpta uygulanmasına yönelik haberler bilimsel buluş/gelişme olarak sunulmaktadır. Çalışmanın örneklemini oluşturan 368 haberin 16’sında GDO’lardan bilimsel gelişme ya da buluş olarak söz edilmiştir.

“Bilim adamları süper havuç üretti”

“Amerikalı uzmanlar, ekstra kalsiyum sağlayan genetiği değiştirilmiş havuç ürettiler. ABD’nin Texas eyaletindeki Baylor Tıp Fakültesi’nden bir ekibin araştırmasında geliştirilen süper havuç, yiyeceklere normalinden yüzde 41 fazla kalsiyum sağlıyor” (Hürriyet- 16.01.2008). Hürriyet gazetesinin bir başka haberinde de bir farenin genetiği ile oynanması sonucu ortaya çıkan fareler ‘süper fareler’ olarak nitelendirilmiştir: “Hiç durmadan 6 saat koşan fare yarattılar. Amerikalı araştırmacılar, hiç durmadan 6 saat boyunca saatte 1.2 kilometre hızla koşabilen genetiği değiştirilmiş süper fareler yarattı” (Hürriyet- 01.11.2007).

Bilimsel gelişme çerçevesi içinde genetik değişimi aracılığıyla bazı hastalıkların üstesinden gelinebileceği bilgisi verilmektedir. Örneğin Zaman gazetesinin “**Nezle olabilen fare geliştirildi**” başlıklı haberinde: “İngiliz bilim insanları, soğuk algınlığına yakalanabilen bir fare geliştirerek, solunum yolları hastalıkları ve astım tedavisinde yeni yöntemler geliştirilmesi konusunda umutları arttırdılar” (Zaman-04.02.2008). Hürriyet gazetesinin 18.09.2003 tarihli “**Rahim kanserine karşı patates**” haberi ile Alman bilim adamlarının rahim boynu kanserine karşı aşı içeren genetik yapısı değiştirilmiş patates geliştirdikleri bilgisi aktarılmaktadır.

5. Protesto Çerçevesi

GDO’ların insan sağlığını, gıda güvenliğini tehdit etmesi, çevreye zarar vermesi gibi olumsuz etkilerini ve risklerini önplana çıkararak bu süreci protesto eden gösterileri, eylemleri ve toplantıları kapsayan çerçevedir. GDO’lara ilişkin 368 haberin 36’sında protesto çerçevesi kullanılmıştır. Bu haberlerin 17’si Hürriyet, 9’u Zaman, 7’si Cumhuriyet ve 3’ü Sabah gazetesinde yer almaktadır. Protesto çerçevesine ilişkin haber örneklerinden bazıları şunlardır:

“Frankenstein gıdalara hayır”

“Genetiği ile oynanan gıda ürünlerinin üretimi ve ithalatını serbest bırakan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na duyulan tepki sürüyor. GDO’ya Hayır Platformu İzmir Üyeleri de GDO’ların sakıncalarını anlatan bir toplantı düzenledi” (Hürriyet- 03.11.2009).

“Genetiği değiştirilmiş ürünlere boykot orucu”

“Fikir Sahibi Damaklar adlı genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) karşıtı bir grup, 30 gün boyunca genetiğiyle oynanmış ürün tüketmeyerek farklı bir tür oruç başlattı. İkinci haftasını dolduran oruç boyunca, genetiğiyle oynanmış mısır ve soya, mısır nişastasından üretilmiş şeker ile yapılmış hiçbir ürün tüketilmedi” (Sabah- 01.09.2009).

“GDO karşıtları 100 bine ulaştı”

Başta ABD olmak üzere tüm dünyada en büyük sosyal iletişim ve arkadaşlık sitesi olan

Facebook, GDO karşıtlarının da buluşma yeri oldu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca çıkarılan Genetiği Değiştirilmiş ürünlerin üretim ve tüketimini meşrulaştıran yönetmeliğe karşı büyüyen tepkiler Facebook’a da yansdı. GDO karşıtları, facebook’ta “Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar’a (GDO) HAYIR Diyenler” başlıklı bir grup kurdu. Grubun üye sayısı ise birkaç günde 100 bine yaklaştı” (Cumhuriyet-05.11.2009).

“Mısır Balonu’ Türkiye turuna çıkıyor”

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) Başkanı Gökhan Günaydın, GDO konusuna dikkat çekmek ve Biyogüvenlik Yasası’nın çıkarılması konusunda kamuoyu baskısı oluşturmak için genetiği değiştirilmiş mısır tohumunu simgeleyen “mısır balonu”nu Türkiye Turuna çıkaracaklarını bildirdi. Günaydın, ZMO’da düzenlediği basın toplantısında, herkesi, “Biyogüvenlik Hemen Şimdi, Gıda Tohum Haktır Kampanyası”na davet etti” (Zaman, 30.03.2008). Zaman gazetesinde yayımlanan “**TÜKODER, genetiği değiştirilmiş gıdalara karşı imza kampanyası başlattı**” başlıklı haberde de protesto çerçevesi kullanılmıştır (Zaman- 26.10.2004).

6. Dini/Ahlaki Çerçeve

GDO, bilimsel bir konu olmakla birlikte, dini ve ahlaki boyutta da tartışılmaktadır. GDO’lara ilişkin dini tartışmalar, GDO’lu ürünlerin helal mi yoksa haram mı olduğu konusuna odaklanmakta ya da fetva alınıp alınmadığı tartışılmaktadır.

“Etikette ‘genetik’ bilgisi olan ürüne helal vizesi çıktı”

“İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) üyesi ülkelerin helal gıdada standartları belirlemek için oluşturduğu kurul, genetiği değiştirilmiş organizmaların (GDO) da helal olabileceğine karar verdi. Buradaki iki şart, değişiklikte kullanılan organizmanın da helal olması ve ürünlerin üzerinde ‘Genetiği değiştirilmiştir’ yazılması” (Hürriyet- 07.11.2009).

Bir başka haberde ise helal gıda standardı ve buna paralel olarak GDO’lu ürünler eleştirilmektedir:

“THD'den 'helal gıda' eleştirisi”

“Tüketici Hakları Derneği Genel Başkanı Turhan Çakar, TSE'nin hazırladığı “Helal Gıda” standardını eleştirerek, "Haram gıda tartışmaları tüketici haklarına aykırı Olup, gıda sektörünü kaosa sürükleyecektir." dedi. Tüketicinin zaten şu anda ne yediğini bilmediğini iddia eden Çakar, şunları kaydetti: “Bu sıkıntının üzerine bir sıkıntı daha eklensin istemiyoruz. Genetiği değiştirilmiş ürünler sorunu var. Biz bu ürünleri 10 yıldır yiyoruz. Şimdi helal gıdanın liderliğini yapanlar bunların ithalatını yapıyor. Bu gıdaları ne kadar helal sayacağız. O zaman Türk halkının yediği gıdaların yüzde 99'u haram” (Hürriyet- 15.11.2005).

“Genetik'te şimdi de fetva tartışması çıktı”

“Genetiği Değiştirilmiş Organizmalı (GDO'lu) ürün tartışması iyice alevlendi. CHP'li Muğla Milletvekili Güröl Ergin, ... Devlet Bakanı Faruk Çelik'e ilginç bir soru sordu... “Türban konusunda AHİM'ye gidildiğinde ve dava kaybedildiğinde sizin arkadaşlarınız çıkıp, 'hakimin değil, ulemanın görüşü önemli' dedi. Birçok ülke din açısından buna (GDO'lu ürüne) karşı çıkıyor. Siz alelacele GDO'lu ürünlerle ilgili yönetmelik çıkarırken, Diyanet'ten veya sizin tabirinizle ulemeden fetva aldınız mı” sorusunu yöneltti. Bu soruya karşılık, Bakan Çelik ise GDO konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na soru sorulabileceğini, gerekli fetvanın alınabileceğini kaydetti” (Hürriyet-04.11.2009).

7. Ekonomik Sonuçlar Çerçevesi

Ekonomik sonuçlar çerçevesi, GDO'lu ürün üretiminin başta tarım sektörü olmak üzere diğer sektörler üzerinde mali açıdan yarattığı olumsuz etkileri ortaya çıkaran çerçevedir. Çalışmanın örneklemini oluşturan 368 haberin 45'inde ekonomik sonuçlar çerçevesi kullanılmıştır. Ekonomik sonuçlar çerçevesine giren haberler iki grupta değerlendirilebilir. İlki, tarım ürünlerinde GDO olduğu yönündeki söylemlerin üreticileri, ihracatçıları zor durumda bıraktığı/bırakacağı ve satışları düşürdüğü yönündeki bilgilerin yer aldığı haberlerdir. Bu haberlerden bazıları şunlardır:

“GDO tartışması domatese yaramadı”

“Türkiye Sebze ve Meyve Komisyoncuları Federasyonu (TÜSEMKOM) Başkanı Yüksel Tavşan, GDO konusundaki bilgi kirliliğinin domates satışlarını düşürdüğünü ve fiyatların gerilediğini söyledi” (Hürriyet- 11.11.2009).

“GDO tartışmaları ihracatçıyı korkutuyor”

“İhracatçı Birlikleri Başkanlar Kurulu Başkanı Zekeriya Mete, ... "Şu anda ihracatını iptal eden ülke yok ama korkumuz, endişemiz, böyle bir şey de olabilir. Bu ürünleri bütün Avrupa kullanıyor. Korkuyorum sektöre, ihracata zarar verecek" diye konuştu. Mete, GDO yönetmeliğinin ardından test için bekleyen sadece buğday yüklü 20-25 gemi bulunduğunu tahmin ettiklerini bildirdi” (Sabah-14.11.2009).

“GDO tartışmaları esnafı böyle vurdu”

“Tarım Bakanlığı'nın yönetmelik çalışmasıyla gündemin ilk sıralarına oturan GDO esnafı vurdu. Esnaf ve Sanatkarlar Derneği Başkanı Mahmut Çelikuş, "Birbiri ardına yapılan farklı açıklamalar tüketicinin kafasını karıştırırken, üreticimizin ve esnafımızın bir anda satışlarının yüzde 40 gerilemesine neden oldu" dedi” (Zaman- 09.11.2009).

Ekonomik sonuçlar çerçevesine giren ikinci gruptaki haberlerde ise GDO'lu ürün üretiminin tarım sektörünü dışa bağımlı hale getireceği bilgisi verilmektedir. Hürriyet gazetesinde yayımlanan “**Tohumculukta dışa bağımlılık uyarısı**” (Hürriyet-18.09.2006) başlıklı haber bu çerçeveye örnek verilebilir. Benzer bir haber Zaman gazetesinde (29.11.2009) '**GDO'lu ürünler, Türkiye'yi dışa bağımlı hale getirir**' başlığı altında verilmektedir.

8. Politika Çatışması Çerçevesi

Politika çatışması çerçevesi, GDO'lar konusunda ilgili tarafların (hükümet, muhalefet, uzmanlar, sivil toplum örgütleri) görüş ayrılıklarını ve tartışmaları içeren çerçevedir. Bu tartışmalar çoğunlukla GDO'lu ürünler üzerinden yapılmaktadır. Bunun nedeni ise yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinin kontrol ve denetimine dair yönetmeliğin yürürlüğe girmesidir. Yönetmelikle birlikte, ülkeye GDO'lu ürünlerin ithal edileceği ve bunun çeşitli açılardan olumsuz etkileri olacağı yönünde taraflar arasında politika çatışması yaşanmaya başlamıştır. Bu çerçeve sıklıkla Cum-

huriyet gazetesinde (20 haber) kullanılmıştır ve bu haberlerde hükümetin çıkaracağı GDO yasasına, başta CHP'li milletvekillerinin olmak üzere diğer partilerin eleştirileri yer almaktadır.

“GDO yönetmeliği neden aceleye geldi?”

“CHP Balıkesir Milletvekili Ergün Aydoğan, GDO'lu ürünler için bir kanun düzenlemesi yapılmadan yönetmelik çıkarılmasını TBMM gündemine taşıdı. CHP Balıkesir Milletvekili **Ergün Aydoğan**, Tarım ve Köyişleri Bakanı **Mehdi Eker**'in yazılı olarak yanıtlaması iste-miyle TBMM Başkanlığına bir soru önergesi verdi” (Cumhuriyet- 29.11.2009).

“Baykal'dan hükümete eleştiri”

“CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Hükümetin Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile ilgili yönetmeliği mutlaka yürürlükten kaldırması gerektiğini belirterek, "Milletin sağlığına yönelik bir tuzaktır. Eğer onlar yürürlükten kaldırmazsa biz CHP olarak, tüketici olarak, haklarımız kullanacağız ve bu yönetmeliğin iptali için gereken girişimleri mutlaka gerçekleştireceğiz" dedi” (Sabah- 03.11.2009).

“Hükümet sağlığımızla oynuyor”

“MHP Grup Başkanvekili, Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca 26 Ekim'de yayımlanan Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile ilgili yönetmelikle, Türkiye'de GDO'nun üretimi ve tüketiminin serbest bırakıldığını bildirdi. Vural, bu konuyu TBMM gündemine getireceklerini de söyledi” (Cumhuriyet- 02.11.2009).

“GDO'lar, PKK kadar tehlikeli”

“DP Genel Başkan Yardımcısı Aytun Çıray, GDO'lara izin veren yönetmeliğin uygulamadan kaldırılması gerektiğini savunarak, "Demokrat Parti, Genetiği değiştirilmiş organizmalarla ilgili yönetmeliği, PKK açılımı kadar tehlikeli görmektedir" dedi” (Cumhuriyet-02.11.2009).

“Danıştay'ın ideolojik kararlarına alıştık”

“Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Genel Müdürü Bedrettin Yıldırım, ... hiçbir mevzuat yokken, vatandaşların GDO'lu ürün tüketmeleri için Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bu

ürünleri yönetmelikle kontrol altına aldı, "Danıştay nereden icap ettiyse, vatandaşların sağlığı düşünülerek ortaya çıkan bu yönetmeliği kaldırdı. Zaten Danıştay'ın son günlerde ideolojik kararlarına alıştık. Ne yazık ki meslek liseleri ile ilgili alınan karar ideolojikti, umuyorum bu karar da ideolojik karardan kaynaklanan bir sonuç değildir” (Zaman- 04.12.2009).

Politika çatışması çerçevesi yalnızca hükümet ile diğer partiler arasında yaşanan ‘politik’ tartışmaları içeren bir çerçeve değildir. Nitekim çerçevenin ismi ‘politik çatışma’ çerçevesi değil, ‘politika çatışması’ çerçevesidir. Yani GDO ile ilgili farklı bakış açılarının karşı karşıya geldiği çerçevedir. Bu nedenle sivil toplum örgütlerinin ve ilgili meslek odalarının vb.’nin GDO yönetmeliğine ilişkin görüşlerinin yer aldığı haberler de bu çerçeve dahilinde değerlendirilmiştir.

Örneğin Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan, **'Hükümet tasarısı geri çeksin'** başlıklı haberde: “TEMA'dan yapılan açıklamada, "Ulusal Biyogüvenlik Yasa Tasarısı çıkarılmadan, Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile ilgili Yönetmeliğin çıkarılmak istenmesi ve tasarının içeriğinin kamuoyu ile paylaşılmaması toplumda güvensizlik ve endişe ortamı yarattı" denildi. Konuyla ilgili açıklama yapan TEMA Vakfı; Ulusal Biyogüvenlik Yasa Tasarısı'nın, sessiz sedasız Meclis Komisyonlarından geçirilerek yasalaştırılmaya çalışıldığını duyurdu” (Cumhuriyet- 20.01.2010) bilgisi verilerek TEMA Vakfı'nın konuya ilişkin yaklaşımı yansıtılmaktadır. Bir başka haberde ise Ziraat Mühendisleri Odası tarafından yapılan ve hükümetin halkın sağlığını korumak için hazırladığı söylenen GDO yasasının başka amaçlara hizmet ettiğine yer verilmektedir.

'Ulusal biyogüvenlik yasa tasarısı şirketlerin çıkarımını koruyor'

“Ziraat Mühendisleri Odası Adana Şube Başkanı Ayhan Barut Hükümetin yasa taslağı hazırlığını yaparken, görünüşte tarım ürünlerinin ülkeye giriş ve çıkışını kontrol altında tutmayı amaç gösterdiğini oysa bunun hiçbir fayda getirmeyeceği gibi sağlığa aykırı GDO'lu ürün girişini artıracığını savundu. Barut, çokuluslu tarım tekellerinin dayatması olan GDO'ların bu şirketlerden başka kimsenin bir işine yaramayacağını” (Zaman- 22.02.2005).

Politika çatışmasına örnek gösterilen haberlerde de görüldüğü gibi, GDO konusunu ve ilgili yönetmeliği hükümet, muhalefet, sivil toplum örgütleri farklı açılardan değerlendirmektedir. Kuşkusuz gazetelerde yer alan haberlerde de, olay ya da olgular gazetenin bakış açısıyla aktarılmaktadır. Merkez solu temsil eden Cumhuriyet gazetesi çoğunlukla muhalif söylemlere yer vermektedir. Buna karşılık muhafazakar kanadı temsil eden Zaman gazetesinde hükümet yanlısı bir tutum olduğu ve muhalif söylemlere yer vermediği görülmüştür.

SONUÇ

Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de GDO önemli bir konu haline gelmiş ve GDO'ya yönelik haberler medyada sıklıkla yer bulmaya başlamıştır. GDO'ya ilişkin tartışmalar, konuyla ilgili tarafların ve haberin yer aldığı gazetenin bakış açılarındaki farklılıklar doğrultusunda haber metinlerinde çeşitli şekillerde sunulmaktadır. Nitekim medya çıktılarından biri olarak haberlerde anlam yeniden üretilir, inşa edilir. Anlamın inşası sürecinde kullanılan yollardan biri, habere konu olan olay ya da olgunun belirli şekillerde çerçevelenmesidir.

Bu çalışmada, GDO'nun Türk basınında ne tür çerçevelerle ve nasıl sunulduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada çerçeve analizi yöntemi uygulanarak örnekleme dahil edilen 368 haber, ilk olarak niceliksel olarak çözümlenmiştir. Ardından da çalışmanın amaçları doğrultusunda, mevcut çalışmalardan da hareketle oluşturulan haber çerçeveleri derinlemesine analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda GDO'larla ilgili olarak en sık kullanılan çerçevenin denetim çerçevesi olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni ise yakın bir geçmişte GDO'lu ürünlere yönelik olarak çıkarılan yönetmelikle birlikte GDO'lu ürün ithalatının esnekleştirildiği, serbest hale geldiği yönünde taraflar arasında tartışmaların yaşanması ve medyanın, görüşlerin çatıştığı/buluştuğu bir alan haline gelmesidir. Çalışmada, en sık kullanılan ikinci çerçevenin ise risk çerçevesi olduğu bulgulanmıştır. Nitekim başta konu ile ilgili uzmanlar olmak üzere GDO'lu ürünlerin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri sıklıkla vurgulanmıştır. Buna karşın söz konusu gen aktarımı ya da değişimi

tarım dışında başka bir alanda yapılıyorsa bu tarz haberlerde bilimsel gelişme çerçevesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. En sık kullanılan bir diğer çerçeve de politika çatışması çerçevesidir. Kuşkusuz bunun nedeni GDO'lara ilişkin olarak hükümetin, sivil toplum örgütlerinin, tarım sektörünün, konuyla ilgili uzmanların farklı bakış açılarına, politikalara sahip olmalarıdır. Ayrıca konuyla ilgili haberlerin içerikleri de haberin yer aldığı gazetenin bakış açısından bağımsız değerlendirilemez. Örnekleme de yer alan Zaman gazetesi GDO'ya ilişkin haberlerinde çoğunlukla hükümetin söylemlerine yer verirken, Cumhuriyet gazetesi çoğunlukla muhalif söylemlere yer vermektedir.

KAYNAKÇA

Augoustinos M, Crabb S ve Shepherd R (2010) Genetically Modified Food in the News: Media Representations of the Gm Debate in the UK, *Public Understanding of Science*, 19(1), 98-114.

Bickerstaff K, Lorenzoni I, Pidgeon N F, Poortinga W ve Simmons P (2008) Reframing nuclear power in the UK Energy Debate: Nuclear Power, Climate Change Mitigation And Radioactive Waste, *Public Understanding of Science*, 17, 514-533.

Brasted M (2005) Framing protest: The Chicago Tribune and the New York Times during the 1968 democratic convention, *Atlantic Journal of Communication*, 13, 1-25.

Conrad P (2001) Genetic Optimism: Framing Genes and Mental Illness in the News, *Culture, Medicine and Psychiatry*, 25 (2), 225-247.

Cook G, Robbins P T ve Pieri E (2006) "Words of Mass Destruction": British Newspaper Coverage of the Genetically Modified Food Debate, Expert and Non-Expert Reactions, *Public Understanding of Science*, 15 (1), 5-29.

de Vreese C H (2005) News Framing: Theory and Typology, *Information Design Journal+Document Design*, 13(1), 51-62.

Dağtaş E (2006) Türkiye'de Magazin Basımı, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Edy J A ve Meirick P C (2007) Wanted, Dead or Alive: Media Frames, Frame Adoption, and Support for the War in Afghanistan, *Journal of Communication*, 57 (1), 119-141.

- Entman R M ve Rojecki A (1993) Freezing Out the Public: Elite and Media Framing of the U.S. Anti-Nuclear Movement, *Political Communication*, 10, 155-173.
- Entman R M (1993) Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm, *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Entman R M (1991) Framing U.S. Coverage of International News: Contrast in Narratives of the KAL and Iran Air Incidents, *Journal of Communication*, 41(4), 6-27.
- Iyengar S (1989) How Citizens Think About National Issues: A Matter of Responsibility, *American Journal of Political Science*, 33 (4), November.
- Listerman T (2010) Framing of Science Issues in Opinion-leading News: International Comparison of Biotechnology Issue Coverage, *Public Understanding of Science*, 19(1), 5-15.
- Marks L A, Kalaitzandonakes N, Wilkins L ve Zakharova, L (2007) Mass Media Framing of Biotechnology News, *Public Understanding of Science*, 16 (2), 183-203.
- Scheufele D A ve Tewksbury D (2007) Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models, *Journal of Communication*, 57 (1), 9-20.
- Scheufele D A (1999) Framing as a Theory of Media Effects, *Journal of Communication*, 103-122.
- Schütz H ve Wiedemann P M (2008) Framing Effects on Risk Perception of Nanotechnology, *Public Understanding of Science*, 17 (3), 369-379.
- Simon A ve Xenos M (2000) Media Framing and Effective Public Deliberation, *Political Communication*, 17, 363-376.
- Tiryaki İ ve Acar Z (2005) Genetik Yapısı Değiştirilmiş Bitkiler: Dünü, Bugünü ve Geleceği, *OMÜ Zir. Fak. Derg.*, 20 (2), 121-126.
- Van Gorp B V (2007) The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In, *Journal of Communication*, 57 (1), 60-78.
- Weaver D H (2007) Thoughts on Agenda Setting, Framing and Priming, *Journal of Communication*, 57, 142-147.
- Zhou Y ve Moy P (2007) Parsing Framing Processes: The Interplay Between Online Public Opinion and Media Coverage, *Journal of Communication*, 57 (1), 79-98.